

๕๕. การละกิเลสแห่งนิรวณ

Abandonment of Hindrances

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

ความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญเพียรภาวนาในพระพุทธศาสนานั้น จะเน้นถึงขั้นตอนการชำระ “ร่างกาย-จิตใจ-และ-ปัญญา” ให้หมดจดบริสุทธิ์จากกิเลสนิรวณกับอกุศลทั้งปวง การประคองจิตใจให้ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวไปกับอำนาจกิเลสตัณหาแห่งกระแสโลก จึงเป็นข้อประพฤติปฏิบัติแห่งสัมมาปฏิบัติอันยิ่ง ไม่ใช่เรื่องทำเล่นๆ ตามสมัยนิยมของคนพาล ที่เรียกว่า “กลุ่มชนหลงทิศ” ที่จิตถูกครอบงำด้วย “กิเลส” ธรรมเครื่องเศร้าหมอง และ “อุปกิเลส” ธรรมเครื่องกั้นไม่ให้ถึงคุณธรรม จนรวมถึง “อุปนิสัยใจคอแห่งอนุสัยกิเลสทั้งหลาย” ที่รอจังหวะครอบงำความนึกคิดให้ก่ออกุศลกรรมจนเป็นความคุ้นเคยชินชา เพราะความรู้แห่ง “อวิชา” อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง “อวิชา” เป็นเหตุในอดีต “ตัณหา-อุปาทาน” เป็นเหตุในปัจจุบัน และ “ชรามรณะ” กับ “โสกะ-ปริเทวะ-ทุกขะ-โทมนัสสะ-อุปายาสะ” เป็นผลในอนาคต ซึ่งทั้งหมดเป็นเหตุปัจจัยซึ่งมีเหตุและผลต่อกันและกันที่เกิดขึ้นในจิตไม่สิ้นสุดแห่งวัฏฏะ (๑) ความประพฤติที่สะอาดบริสุทธิ์จึงกลายเป็น “ศีล” (๒) ความรู้สึกแจ้งในอารมณ์ที่สะอาดหมดจดจนกลายเป็นจิตใจด้วย “สมาธิ” และ (๓) ความรอบรู้ที่นึกคิดที่เห็นตามเป็นจริงจนกลายเป็น “ปัญญา” ซึ่งคุณธรรมทั้ง ๓ ประการนี้ ก็คือ “ไตรสิกขา” ที่สามารถสรุปลงที่ “อริยมรรคมีองค์ ๘” ที่เป็นไปตามแนวทางสายกลางแห่งปัญญา ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” นั่นคือ (๑) เริ่มด้วยปัญญา คือ “ผู้รู้” = อธิปัญญา ด้วยอรรถว่า “ไม่ทำความชั่วทั้งปวง” (๒) ดำเนินด้วยปัญญา คือ “ผู้ตื่น” = อธิศีล ด้วยอรรถว่า “ทำความดีให้เพียบพร้อม” และ (๓) นำไปสู่ปัญญาอันยิ่ง คือ “ผู้เบิกบาน” = อธิจิตต์ ด้วยอรรถว่า “ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์” ฉะนั้น พระธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่เรื่องยากเกินมนุษย์ที่พึงกระทำได้ แต่เป็นเรื่องที่จะทำให้คนธรรมดากลายเป็น เทวดา พรหม หรือ วิสุทธิเทพ ที่เรียกว่า “พระอรหันตชีณาสพ ผู้อริยสาวกแห่งตถาคต” ได้จริง ความที่จิตพัฒนาขึ้นถึงรูปาวจรจิตด้วยจุดตถกถาและปราศจากนิรวณทั้งหลาย นั่นคือ “หมดจด-สะอาด-บริสุทธิ์-ผ่องใส-เบิกบาน-ไม่มีมลทิน-ปราศจากอุปกิเลส-อ่อน-ควรแก่งาน-มั่นคง-ไม่หวั่นไหว” ฉะนั้น อำนาจจิตของผู้บรรลुरुูปานแห่งรูปาวจรกุศลจิตนั้น ย่อมมี “อิทธิ-ฤทธิ-ปาฏิหาริย์” เกิดขึ้นได้ นั่นคือ “วิชา” หมายถึง ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ อันประกอบด้วย “ปัญญา-ญาณ” ที่เป็น “ยถาภูตญาณ” คือ ปัญญาหยั่งรู้ธรรมได้ตามเป็นจริง อันก่อให้เกิด “โลกียสัมมาทิฏฐิ” และ “โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ” ที่เป็นธรรมเครื่องสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังสามารถบรรลุดัง “โลกุตตรธรรม ๘” ได้อย่างแน่นอน ได้แก่ “มรรค ๔-ผล ๔-นิพพาน ๑” อนึ่ง องค์ความรู้ดังกล่าวนี้ ทุกคนได้ยินจนชินหู คือ “รู้เข้าใจเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ได้ลงมือปฏิบัติจริง ย่อมไม่รู้สภาวะธรรมตามที่เป็นจริง มันเป็นอย่างไร” ซึ่งการบรรลुरुูปานในพระพุทธศาสนาต้องได้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ.

บทความที่ ๕๕ ประจำปี ๒๕๕๘ – การละกิเลสแห่งนิรวณ

ความเห็นถือผิดแห่งทฤษฎีนั้น เป็นเรื่องใหญ่ที่เป็นเหตุให้ไม่รู้ความจริงในชีวิตว่าทุกข์ทั้งหลาย มีมูลเหตุมาจาก “อวิชชา” แลยังไม่รู้วิธีดับทุกข์นั้น ได้อย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นความทุกข์กายและทุกข์ใจก็ตาม สรุปดำเนินชีวิตด้วยความงงๆ ไปตามสมมุติของพวกคิดเอาเปรียบเบียดเบียนผู้อื่น เช่น พวกธุรกิจข้ามชาติ ที่ใช้สื่อโฆษณาบิดเบือนความนึกคิดของผู้บริโภคให้หลงไหลไปตามวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ที่คนส่วนใหญ่ไม่สามารถคิดออกนอกกรอบเป็นอิสระได้จากกิเลสตัณหาตนเอง การที่สังคมจะคุ้มครองผู้บริโภคได้นั้น ก็ยิ่งทำได้ยาก เพราะคนในสังคมไม่มีเวลาที่จะมาพิจารณาหาความจริงของชีวิตตามสัทธของตน สรุปก็ละเลยหรือก็ปล่อยเลยตามเลย ไม่ได้ดีอะไรขึ้นมา เพราะบ้่าววัตถุนิยมและบริโภคนิยมล้าไปไม่สิ้นสุด คือ “กลายเป็นทาสกิเลสตัณหาทั้งกายและใจ” แม้จะฟังพระเทศน์ก็ฟังไม่ได้ มันร้อน ยิ่งฟังพ่อแม่ญาติผู้ใหญ่อบรมตักเตือนให้คิดและทำในทางที่ดี ก็ฟังไม่ได้ มันร้อนอีกเช่นกัน ก็เลยไม่ได้ดีอะไรสักอย่าง ที่ช่วยมากขึ้นไปอีก บอกว่าพวกฝรั่งมันยังไม่มีพ่อแม่มันสั่งสอน ทำไมคนไทยมีพ่อแม่สั่งสอนมากมายเกินขอบเขต คือพวกฝรั่งพออายุเกิน ๑๗ ปี ต้องมีความพร้อมที่จะออกจากครอบครัวเพื่อไปดำเนินชีวิตอย่างแท้จริงตามลำพังด้วยตนเอง ดีหรือชั่วต้องดูแลตัวเอง โดยมีกฎหมายบ้านเมือง ระเบียบของรัฐ มีความเด็ดขาดในการลงโทษผู้ทำผิด ไม่ว่าจะร้ายหรือจนเหมือนกัน ซึ่งต่างจากประเทศเราฟ้ากับดิน ไม่ชอบประพฤติตามกฎหมาย ชอบข่มขู่ผู้ดูแลกฎหมายมากกว่าด้วยซ้ำ เพราะสังคมเราไม่เคารพกฎหมายอย่างแท้จริง อะไรเลยฟังไม่ได้ อยู่ที่มีเงินมีอำนาจมีพรรคพวกมากกว่ากัน คนบ้านเราจึงสอนและอบรมได้ยาก เพราะด้วยวาสนาในจุดนี้ คือ จิตใจถูกคลุมคลุมด้วย “อุปกิเลส ๑๖” ที่น้อยคนจะเข้าใจในเรื่องนี้ได้ดี จึงมีเงินที่เห็นแก่ได้ คิดร้ายต่อผู้อื่น หรือเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้สังคมเดือดร้อนแบบไม่รู้ตัว ดังนี้

“อุปกิเลส ๑๖” หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก ได้แก่

- (๑) “อภิชฌาวิสมโลภะ” คือ คิดเพ่งเล็งอยากได้ โลกไม่สมควร
- (๒) “พยาบาท” คือ คิดร้ายเขา
- (๓) “โกธะ” คือ ความโกรธ
- (๔) “อุปนาหะ” คือ ความผูกโกรธ
- (๕) “มัททะ” คือ ความลบหลู่คุณท่าน
- (๖) “ปลาสะ” คือ ความดีเสมอยกตัวเทียมท่าน
- (๗) “อิสสา” คือ ความริษยา
- (๘) “มัจฉริยะ” คือ ความตระหนี่
- (๙) “มายา” คือ มารยา
- (๑๐) “สาเลยยะ” คือ ความโอ้อวดหลอกเขา
- (๑๑) “ถัมภะ” คือ ความหัวคือ กระจ่าง

- (๑๒) “สารัมภะ” คือ ความแข่งดี ไม่ยอมลดละ มุ่งแต่จะเอาชนะกัน
- (๑๓) “มานะ” คือ ความถือตัว ทะนงตน
- (๑๔) “อติมานะ” คือ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา ดูหมิ่นเขา
- (๑๕) “มทะ” คือ ความมัวเมา
- (๑๖) “ปมทะ” คือ ความประมาท ละเลย เลินเล่อ

ดังนั้น ภาวะจิตใจที่ถูกครอบงำด้วย “จิตตอุปกิเลส” ทั้ง ๑๖ อย่าง ดังกล่าวนี้ มิให้เห็นจริงในสังคมเมืองใหญ่ๆ ทั่วไปในโลก ไม่ใช่เป็นข้อยกเว้นเฉพาะบ้านเมืองของเรา มันเป็นเรื่องของชุมชนโลกไปแล้ว ธรรมที่เป็น “เมตตากรุณา” ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ย่อมเป็นไปได้ยากขึ้น ตามเงาความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพราะคนจะพุดคุยกันน้อยลง แต่กลับสื่อสารกันผ่านมือถือ เช่น นั่งกินข้าวในโต๊ะเดียวกันก็ต่อโทรผ่านมือถือ แต่มองดูหน้ากัน ซึ่งเป็นสภาพความโง่ที่อธิบายได้ยากพอสมควรในทางธรรม หรือในทางพฤติกรรมเชิงจิตวิทยา คนสมัยใหม่มีโอกาสสูงที่จะเข้าถึงสื่อสมัยใหม่เผยแพร่ธรรมะ แต่ก็ยังเป็นพวกค้อยาสนาหรือค้อยปัญญาแต่ยังจ้องมองอีกต่างหาก (คิดไปเองว่าเรียนสูงหรือรวยมาก) คือ มีอุปนิสัยเป็น “พวกชนหลงทิศ” เป็นผู้ประกอบด้วยทิวฐิและอวิชชา คำว่า “ทิวฐิ” คือ ความเห็นผิดจากสภาพเป็นจริงตามธรรมชาติด้วยฝืนความเป็นปกติของชีวิต โดยเฉพาะที่เรียกว่า “มิจฉาทิวฐิ” คือ เห็นผิด ได้แก่ ความเห็นผิดจากคลองธรรมตามหลักกุศลกรรมบถ และความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์ ส่วนคำว่า “อวิชชา” คือ ความไม่รู้จริง ใน (๑) “อริยสัจจ์ ๔” หมายถึง ความจริงอันประเสริฐที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” ได้บรรลุเป็นอริยบุคคล ได้แก่ “ทุกข์-สมุทัย-นิโรธ-มรรค” ที่เรียกว่า “อวิชชา ๔” (๒) “อหัตถา ๓” คือ ความสัมพันธ์ด้วยเหตุและผลในกาลทั้ง ๓ และ (๓) “ปฏิจจนสมุปบาท ๑๒-อทัปปัจจยตา ๑๒-ปัจจยการ ๑๒” คือ กระบวนการคิดที่ทำ “โยนิโสมนสิการ” นั่นคือ การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือ ทำในใจโดยแยกคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย เมื่อรวมธรรมทั้ง ๓ เข้าด้วยกัน เรียกว่า “อวิชชา ๘” เพราะฉะนั้น เรื่องใหญ่ในการปฏิบัติธรรมนั้น จึงเป็นการศึกษาให้เกิดปัญญา และการลงมือปฏิบัติให้เกิดจริงในวิถีชีวิต ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ได้แก่ (๑) “อภิสถิติกขา-ศีลอันยิ่ง” ได้แก่ สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ (๒) “อภิจิตตสิกขา-จิตต์อันยิ่ง” ได้แก่ สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ และ (๓) “อภิปญญาสิกขา-ปัญญาอันยิ่ง” ได้แก่ สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ หลักการปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นเป็นไปตามความจริงแห่งปฐมพุทธโอวาท อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยลำดับตามหลักธรรม “อริยมรรคมีองค์ ๘ แห่งมัชฌิมาปฏิภา” ดังนี้

- (๑) สพุพปาปสฺส อภณฺติ “ไม่ทำความชั่วทั้งปวง” คือ เริ่มด้วยปัญญา โดยญาณ
- (๒) กุสลสฺสุปสมฺปทา “ทำความดีให้เพียบพร้อม” คือ ดำเนินด้วยปัญญา โดยศีล
- (๓) สจฺจิตฺตปริโยทปนํ “ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์” คือ นำไปสู่ปัญญาอันยิ่งด้วยฌาน

ตามอรรถว่าด้วยหลักธรรม “อริยมรรคมีองค์ ๘ แห่งมัชฌิมาปฏิปทา” นั้น หมายถึง แนวคิดอันเป็นแนวทางสายกลางแห่งปัญญา อันเป็นเส้นทางตามกระแสไปสู่นิพพานของสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ “พระศรีตักขณินิโคตมะ-สัมมาสัมพุทธเจ้า” (เจ้าชายสิทธัตถะ ผู้โคตมะ) หรือ ประเภทในพระโพธิสัตว์ ที่เรียกว่า “พระปัญญาธิกพุทธเจ้า” เพราะฉะนั้น หลักธรรมคำสอนแห่งพระลัทธิศาสนาของพระองค์ จึงเป็นเรื่อง “ปัญญา-ญาณ-ทัสสนะ-ยถาภูตญาณ” ที่เรียกว่า “จักขุ-ญาณ-วิชา-ปัญญา-แสงสว่าง” กับ “ศีลสัมปทา ๑-อแปณกปฏิปทา ๓-สังกรรม ๗-ฌาน ๔” ที่เรียกว่า “จรณะ ๑๕” หมายถึง ข้อปฏิบัติปฏิบัติอันยิ่งอันเป็นทางบรรลุมรรคได้แก่ ศีลสัมปทา ๑ คือ ความถึงพร้อมด้วยศีล อแปณกปฏิปทา ๓ คือ อินทริยสังวร-โภชนาเนมัตตัญญูตา-ชาคริยานุโยค สังกรรม ๗ คือ ศรัทธา-หิริ-โอตตปปะ-พหุสุต-วิริยารัมภะ-สติ-ปัญญา และ ฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน เพื่อให้สำเร็จลุล่วงถึงพุทธคุณในข้อที่ว่า “วิชาจรณสัมปันโน-วิชาจรณสมุปนโน” หมายถึง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย “วิชา” คือ ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ และ “จรณะ” คือ ความประพฤติดีด้วยศีลธรรมแห่งสัตบุรุษและจิตใจที่ปราศจากนิวรณ์ เพราะฉะนั้น “วิชาจรณะ” เป็นคุณชาติหรือคุณธรรมขั้นสูงอันรวมลงที่พระธรรมว่า “สัมโพธิ” คือ ความตรัสรู้ ซึ่งเป็นที่สุดรอบด้วย “อัสวักขยญาณ” หมายถึง ญาณทำให้อาสวะสิ้นไป โดยมีปรมัตถปฏิปทาให้ลุล่วงถึงภาวะจิตแห่ง “ชีวิตสมถีสี” ซึ่ง “การดับขันธปรินิพพานโดยอนุปาทิเสสนิพพาน” นั่นคือ นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ ดับกิเลส ไม่มีเบญจขันธ์เหลือ ซึ่งผู้จะเป็นสาวกแห่งตถาคตนั้น ควรตั้งจิตอธิษฐานให้ถึงจุดหมายตั้งใจอันสูงสุดดังกล่าวนี้ให้ได้ ไม่เสียโอกาสเวลาที่ได้ครอบฟ้ากาสาวพัสตร์ ไซ้เพื่อประกอบอนุสนาที่หาไม่ ผู้เขียนบรรยายมีโอกาสได้ยื่นคำหาคำลึงใจผู้ครองสมณเพศหลายองค์ ที่มีโอกาสทองแห่งชีวิต แต่กลับจะยอมแพ้ต่ออุปสรรคแห่งกิเลสสาร ฝ่ายฆราวาสก็ต้องให้คำลึงใจเหมือนกับ บ้างจยผ้าป่าเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณที่จะเข้าสู่เส้นทางพระนิพพานได้ ต้องให้อาหารที่ทำให้จิตวิญญาณแก่ล้าและอาจหาญ เพื่อต่อสู้กับกิเลสทั้งหลาย เพราะฉะนั้น พระธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องข้อประพฤติปฏิบัติด้วยสัมมาปฏิปทาที่ “ปฏิบัติลำบาก-ทั้งรู้ได้ช้า” ที่เรียกว่า “ทุกขา ปฏิปทา ทนุชาภิณญา” จะเข้ามาเรียนลัดสอบเทียม หรือปลุกเสกเอา ย่อมไม่ได้ ต้องประกอบด้วยปัญญาและปฏิบัติจริงด้วยตนเอง รู้ดีเพียงอย่างเดียวไม่พอ ฉะนั้น ผู้ถือสมณเพศในพระธรรมวินัยนี้ จึงมักต่ออาบัติปาราชิกไปอย่างน่าเสียดาย เช่น “องค์ ๕ ของภิกษุผู้ถูกลงโทษ” ได้แก่

- (๑) เป็นผู้มึสติวิบัติในอธิศีล คือ เป็นอรัชชี่
- (๒) เป็นผู้มึอาจารย์วิบัติในอรัชชาจาร คือ เป็นพาล
- (๓) เป็นผู้มึทิฎฐีวิบัติในอธิทฎฐี คือ ไม่ใช่เป็นปกติตัดตะ-เป็นผู้มึทิทฎฐีถูกต้องร่วมทำสังฆกรรม
- (๔) เป็นมิจจาทิฎฐี
- (๕) มีอาชีวะวิบัติ

นอกจากนี้ ความประพาศิตินั้น แถมยังเป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ของโลกในข้อที่ตนประพาศิตอีกด้วย อันเป็นรอยด่างมลทินในใจของตนเองตลอดชีวิต เพราะฉะนั้น สถาบันทั้ง ๒ คือ บ้านกัณฑ์ ต้องเป็นสังคมที่พึ่งพากันและกัน และต้องปฏิบัติต่อกันและ โดยถูกคลองธรรม ถึงจะพบกับความเจริญไพบูลย์ทั้งสองฝ่าย

เพราะฉะนั้น การครองตนให้อยู่ในพระธรรมวินัยของพุทธบริษัทนั้น จึงเป็นเรื่องที่ทำนายตนเองแต่ละฝ่าย เพื่อให้เกิด “วิชา-ปัญญา” = ผู้รู้ กับ “จรณะ” = ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน ซึ่งสอดคล้องกับ “พุทธโอวาท ๓” ได้แก่ (๑) สัพพปาปสฺส อกรรม “ไม่ทำความชั่วทั้งปวง” คือ เริ่มด้วยปัญญาโดยญาณ เพราะเป็นผู้รู้แจ้งโลกได้ (๒) กุสลสุปปสมุทฺทา “ทำความดีให้เพียงพร้อม” คือ ดำเนินด้วยปัญญาโดยศีล เพราะเป็นผู้ตื่นจากกิเลสตัณหาทั้งหลาย (๓) สจิตฺตปริโยทปนํ “ทำใจของคนให้สะอาดบริสุทธิ์” คือ นำไปสู่ปัญญาอันยิ่งด้วยมาน เพราะเป็นผู้เบิกบานใจที่ปราศจาก “นิเวศน์-อวิชา-อติ-อกุศลธรรมทั้งหลาย” ซึ่งเป็นสิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม ฉะนั้น การละกิเลส “ปหาน ๓” ได้แก่ (๑) “วิกขัมภนปหาน” คือ การละกิเลสได้ด้วยข่มไว้ด้วยมาน (๒) “ตทังคปหาน” คือ การละกิเลสด้วยองค์ธรรมที่จำเพาะกันนั้นด้วยการละกิเลสด้วยองค์ธรรมจำเพาะที่เป็นคู่ปรับกัน และ (๓) “สมุจเจตปหาน” คือ การละกิเลสได้โดยเด็ดขาดด้วย “อริยมรรค” ในวิปัสสนาภูมิ (โลกุตตรมรรค-โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ) หรือด้วย “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาแห่งมรรคญาณ” ได้แก่ “โสดาปัตติมรรค-สกทาคามิมรรค-อนาคามิมรรค-อรหัตมรรค” โดยพิจารณาเป็นสภาวะธรรมแห่ง “อิทธิ-ปาฏิหาริย์” เพื่อไม่ให้หลงในอิทธิฤทธิ์ที่เกิดขึ้นใน ๒ หัวข้อ คือ (๑) “อาทศนาปาฏิหาริย์” หมายถึง ปาฏิหาริย์คือการตายใจ หรือ รอบรู้กระบวนการของจิตจนสามารถกำหนดอาการที่หมายเล็กน้อยแล้วบอกสภาพจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้องเป็นอัจฉรย์ กับ (๒) “อนุศาสนีปาฏิหาริย์” หมายถึง ปาฏิหาริย์คืออนุศาสนี คำสอนเป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัจฉรย์ ดังนี้

(๑) “โสดาปัตติมรรค” ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “อิทธิ” และ “โสดาปัตติมรรค” ย่อมกำจัด “กิเลสที่ตั้งอยู่ร่วมกันกับทิฏฐิ” (สัkkายทิฏฐิ-วิจิกิจฉา-สีลัตถพตปราคาส-ทิฏฐานุสัย-วิจิกิจฉานุสัย) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “ปาฏิหาริย์” จนเหล่าใดประกอบด้วย “โสดาปัตติมรรค” นั้น จนเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้มีจิตหมดจด มีความดำริไม่ขุ่นมัว เพราะฉะนั้น “โสดาปัตติมรรค” จึงเป็น “อาทศนาปาฏิหาริย์” และ “โสดาปัตติมรรค” นั้น ท่านทั้งหลาย พึงเสพออย่างนี้ พึงเจริญอย่างนี้ พึงทำให้มากอย่างนี้ พึงตั้งสติอันเป็นธรรมสมควรแก่ “โสดาปัตติมรรค” นั้นไว้ให้มั่นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น “โสดาปัตติมรรค” จึงเป็น “อนุศาสนีปาฏิหาริย์”

(๒) “สกทาคามิมรรค” ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “อิทธิ” และ “สกทาคามิมรรค” ย่อมกำจัด “กิเลสหายๆ” (กามราคสังโยชน์-ปฏิฆสังโยชน์อย่างหาย-กามราคานุสัย-ปฏิฆานุสัยอย่างหาย) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “ปาฏิหาริย์” จนเหล่าใดประกอบด้วย “สกทาคามิมรรค” นั้น จนเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้มีจิตหมดจด มีความดำริไม่ขุ่นมัว เพราะฉะนั้น “สกทาคามิมรรค” จึงเป็น

“อาเทศนาปาฏิหาริย์” และ “สกทาคามิมรรค” นั้น ท่านทั้งหลาย ฟังเสพออย่างนี้ ฟังเจริญอย่างนี้ ฟังทำให้มากอย่างนี้ ฟังตั้งสติอันเป็นธรรมสมควรแก่ “สกทาคามิมรรค” นั้น ไว้ให้มันอย่างนี้ เพราะฉะนั้น “สกทาคามิมรรค” จึงเป็น “อนุศาสนีปาฏิหาริย์”

(๓) “อนาคามิมรรค” ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “อิทธิ” และ “อนาคามิมรรค” ย่อมกำจัด “กิเลสละเอียด” (กามราคสังโยชน์–ปฏิฆสังโยชน์อย่างละเอียด–กามราคานุสัย–ปฏิฆานุสัยอย่างละเอียด) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “ปาฏิหาริย์” จนเหล่าใดประกอบด้วย “อนาคามิมรรค” นั้น จนเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้มีจิตหมดจด มีความดำริไม่ขุ่นมัว เพราะฉะนั้น “อนาคามิมรรค” จึงเป็น “อาเทศนาปาฏิหาริย์” และ “อนาคามิมรรค” นั้น ท่านทั้งหลาย ฟังเสพออย่างนี้ ฟังเจริญอย่างนี้ ฟังทำให้มากอย่างนี้ ฟังตั้งสติอันเป็นธรรมสมควรแก่ “อนาคามิมรรค” นั้น ไว้ให้มันอย่างนี้ เพราะฉะนั้น “อนาคามิมรรค” จึงเป็น “อนุศาสนีปาฏิหาริย์”

(๔) “อรหัตมรรค” ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “อิทธิ” และ “อรหัตมรรค” ย่อมกำจัด “กิเลสทั้งหลาย” (รูปราคะ–อรูปราคะ–มานะ–อุทธัจจะ–อวิชชา–มานานุสัย–ภวราคานุสัย–อวิชชานุสัย) ได้หมด เพราะฉะนั้น เป็นปาฏิหาริย์ จนเหล่าใดประกอบด้วย “อรหัตมรรค” นั้น จนเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้มีจิตหมดจด มีความดำริไม่ขุ่นมัว เพราะฉะนั้น “อรหัตมรรค” จึงเป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ และ “อรหัตมรรค” นั้น ท่านทั้งหลาย ฟังเสพออย่างนี้ ฟังเจริญอย่างนี้ ฟังทำให้มากอย่างนี้ ฟังตั้งสติอันเป็นธรรมสมควรแก่ “อรหัตมรรค” นั้น ไว้ให้มันอย่างนี้ เพราะฉะนั้น “อรหัตมรรค” จึงเป็น “อนุศาสนีปาฏิหาริย์”

แต่อย่างไรก็ตาม การเป็นผู้มีจิตใจเบิกบานปราศจากนิเวศได้ นั้น เป็นข้อประพฤติที่อริยบุคคลทั้งหลายถือปฏิบัติในพระธรรมวินัยนี้ เพื่อให้พัฒนาจิตของตนให้บรรลุถึง “จิตตมานแห่งสมาธิ–เอกัคคตาแห่งจิต” ซึ่งอยู่ในภูมิแห่งจตุตถฌาน (อุเบกขา–เอกัคคตาแห่งสมาธิ) ซึ่งถือเป็น “อิทธิปาฏิหาริย์” หมายถึง ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์ หรือ แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์ เช่น การบรรลุถึง “วิชา ๓” หมายถึง ความรู้แจ้ง–ความรู้วิเศษ ได้แก่ วิชา ๓ คือ “ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ–จุตูปปาตญาณ–อาสวักขญาณ” วิชา ๘ คือ “วิปัสสนาญาณ (ญาณในวิปัสสนา)–มโนมยิทธิ (ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ)–อิทธิวิชา (อิทธิวิธิ–แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้)–ทิพโสต (หูทิพย์)–เจโตปริยญาณ (ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้)–ปุพเพนิวาสานุสสติ (ระลึกชาติได้)–ทิพจักขุ (ตาทิพย์)–อาสวักขญาณ (ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ)” ซึ่งจนรวมทั้ง “อภิญญา ๖” (สมณธรรม) คือ ความรู้ยิ่งยวด ได้แก่ อิทธิวิชา (อิทธิวิธิ–ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้)–ทิพโสต (ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์)–เจโตปริยญาณ (ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้)–ปุพเพนิวาสานุสสติ (ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้)–ทิพจักขุ (ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์)–อาสวักขญาณ (ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป) การได้บรรลุถึง “จิตตมานแห่งสมาธิ–เอกัคคตาแห่งจิต” นั้น มีจุดประสงค์เพื่อเป็นปทัฏฐานในวิปัสสนาภูมิ ได้แก่ “ญาณทัสสนะ–ปัญญญาณ”

ไม่ใช่เพื่อฤทธิ์ปาฏิหาริย์เพียงอย่างเดียว ดังพุทธพจน์ที่ว่า “**พระพุทธเจ้าทรงรังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ แต่ทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ว่าเป็นเยี่ยม**” ในอันดับต่อไปนี้เป็นข้อพึงปฏิบัติในเจริญภาวนาเพื่อดับนิวรณ์ทั้งหลาย ได้แก่ “**นิวรณ์ ๕-อวิชชา-อโรติ-อกุศลธรรมทั้งปวง**” ด้วย “**ญาณในธรรมที่อุปการะสมาธิ ๘**” และกุศลธรรมทั้งปวง คือ “**รูปฌาน ๔-อรุฌาน ๔-มหาวิปัสสนา ๑๘-มรรค ๘**” ดังนี้

ญาณในธรรมที่อุปการะสมาธิ ๘

- “**เนกขัมมะ**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**กามฉันทะ**” ได้เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ความไม่พยายาบาท**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัดพยายาบาทได้เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**อาโสกสังขยา**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัดดินมิทระได้เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ความไม่ฟุ้งซ่าน**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัดกามฉันทะได้เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ธรรมวัตถาน**” (การกำหนดธรรม) -ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**วิจิกิจฉา**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ญาณ**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**อวิชชา**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ความปราโมทย์**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**อโรติ**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”

รูปฌาน ๔

- “**ปฐมฌาน**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**นิวรณ์**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ทุติยฌาน**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” และ “**ทุติยฌาน**” ย่อมกำจัด “**วิตกและวิจารณ์**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ตติยฌาน**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**ปีติ**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**จตุตถฌาน**”-ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**สุขและทุกข์**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”

- “**วยานุปัสสนา**” –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**อายุหนะ**” (การทำสมาธิเพียรเพื่อประโยชน์แก่สังขาร–ด้วยพิจารณาเห็นความเสื่อม–การประมวลาอายุ) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**วิปริณามานุปัสสนา**” –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**ฐวสัณญา**” (ความสำคัญว่า ยั่งยืนด้วยพิจารณาเห็นความแปรปรวน) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**อนิมิตตานุปัสสนา**” –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**นิमितตสัณญา**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**อัปปริณิตตานุปัสสนา**” –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**ปณิธิสัณญา**” ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**สุญญตานุปัสสนา**” ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**อภินิเวสสัณญา**” (ความสำคัญ โดยความยึดมั่น) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**อธิปัญญาธรรมวิปัสสนา**” (ความเห็นแจ้งซึ่งธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง) –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**สาราทานภินิเวส**” (ความยึดมั่นด้วยการถือว่าเป็นแก่นสาร) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ยถากุตญาณทัสนะ**” –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**สัมโมหาภินิเวส**” (ความยึดมั่นด้วยความหลงใหล) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**อาทินวานุปัสสนา**” –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**อาลยาภินิเวส**” (ความยึดมั่น ด้วยความอาลัย) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**ปฏิสังขานุปัสสนา**” –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**อัปปฏิสังขา**” (ความไม่พิจารณา) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”
- “**วิวิฏฐานานุปัสสนา**” (ความตามเห็นกามเป็นเครื่องควรหลีกไป) –ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “**อิทธิ**” ย่อมกำจัด “**สังโยคาภินิเวส**” (ความยึดมั่นด้วยกิเลสเครื่องประกอบสัตว์) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “**ปาฏิหาริย์**” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “**อิทธิปาฏิหาริย์**”

มรรค ๔

- “โสดาปัตติมรรค” – ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “อิทธิ” ย่อมกำจัด “กิเลสที่ตั้งอยู่ร่วมกันกับทิฏฐิ” (สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ทิฏฐานุสัย วิจิกิจฉานุสัย) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “ปาฏิหาริย์” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “อิทธิปาฏิหาริย์”
- “สกทาคามิมรรค” – ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “อิทธิ” ย่อมกำจัด “กิเลสหายบาย” (กามราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์อย่างหายบาย กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัยอย่างหายบาย) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “ปาฏิหาริย์” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “อิทธิปาฏิหาริย์”
- “อนาคามิมรรค” – ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “อิทธิ” ย่อมกำจัด “กิเลสละเอียด” (กามราคสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์อย่างละเอียด กามราคานุสัย ปฏิฆานุสัยอย่างละเอียด) ได้ เพราะฉะนั้น เป็น “ปาฏิหาริย์” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “อิทธิปาฏิหาริย์”
- “อรหัตตมรรค” – ย่อมสำเร็จ เพราะฉะนั้น เป็น “อิทธิ” ย่อมกำจัด “กิเลส” ได้หมด เพราะฉะนั้น เป็น “ปาฏิหาริย์” อิทธิและปาฏิหาริย์นี้ ท่านเรียกว่า “อิทธิปาฏิหาริย์” ฉะนั้นแล

ด้วยเหตุนี้ การปฏิบัติธรรมจึงเป็นเรื่องการรักษาศีลให้บริสุทธิ์ด้วยความประพฤติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาจิต ให้บริสุทธิ์จากกิเลสนิวรณ์หรืออุปกิเลสทั้งหลายที่นำไปสู่ “เอกัคคตาแห่งสมาธิ” (๑) ด้วยสามารถแห่ง “ญาณในธรรมที่อุปการะสมาธิ ๘” ได้แก่ “เนกขัมมะ-อภัยบาท-อาโลกสัญญา-อวิกเขปะ-ธรรมวัตถาน-ญาณ-ปราโมทย์” โดยมุ่งหวังก้าวสู่การดับอกุศลธรรมทั้งหลายให้บรรลุถึง “รูปฌานสมาธิ” คือ (๒) ด้วยสามารถแห่ง “ฌาน ๕” ได้แก่ “ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน” ซึ่ง “จตุตถฌาน” อันสหระต ด้วย “อุเบกขา-เอกัคคตา” และ (๓) “อรุปฌาน ๔” ได้แก่ “อากาสนัญญาตนสมาบัติ-วิญญาณัญญาตนสมาบัติ-อาภิญญาตนสมาบัติ-เนวสัญญานาสัญญาตนสมาบัติ” หลังจากนั้น ก็เป็นการก้าวสู่การฝึกฝน การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่เริ่ม (๔) ด้วยสามารถแห่ง “มหาวิปัสสนา ๑๘” ได้แก่ “อนิจจานุปัสสนา-ทุกขานุปัสสนา-อนัตตานุปัสสนา-นิพพิทานุปัสสนา-วิราคานุปัสสนา-นิโรธานุปัสสนา-ปฏินิสสังคานุปัสสนา-ขยานุปัสสนา-ยานุปัสสนา-วิปริมาณุปัสสนา-อนิมิตตานุปัสสนา-อัปปมิตตานุปัสสนา-สุญญตานุปัสสนา-อริปัญญาธรรมวิปัสสนา-ยถาภูตญาณทัสนะ-อาทีนวานุปัสสนา-ปฏิสังขานุปัสสนา-วิวิฏฐานุปัสสนา” ในขั้นตอนนี้เป็นกรออกจากสังขารธรรมทั้งหลาย ซึ่งตรงกับการเจริญ “วิปัสสนาญาณ ๘” ซึ่งเรียกว่า “วุฏฐานคามินีปฏิบัติ” เพราะอรรถว่า “กระบวนกรทุบชั้น ๕-ชั้นขวินิมุตติ-วิวิฏฐะ” เพื่อเข้าสู่ “โลกุตตรภูมิ-โลกุตตรธรรม ๘” นั่นคือ (๕) ด้วยสามารถแห่ง “มรรค ๔” และตามด้วย “ผล ๔-นิพพาน ๑” ตามลำดับ

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้บำเพ็ญเพียรภาวนาจะรักษาความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมด้วยการเจริญมรรคาแห่ง “อริยอัฏฐังคิกมรรค-อริยมรรคมีองค์ ๘” อยู่อย่างสืบเนื่องด้วยทำให้มากและเจริญให้มาก เพื่อให้ลุถึง “อริยสัจจ์ ๔-จตุรอรียสัจจ์” โดยนัยแห่ง “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์” (อริยมรรค-มรรค ๔ = โสดาปัตติมรรค-สกทาคามิมรรค-อนาคามิมรรค-อรหัตตมรรค) ซึ่งกลายเป็น “ญาณ-ปัญญา-สุตมยญาณ” (เพราะฟังหรืออ่านจากปัญญาของผู้รู้และทำโยนิโสมนสิการที่กลายเป็น “ญาณ-ปัญญา-จินตามยญาณ”) ที่ดำเนินด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” ตามนัยแห่ง “ไตรสิกขา” ได้แก่ (๑) “อธิปัญญาสิกขา-ปัญญาอันยิ่ง” คือ สัมมาทิฏฐิ-สัมมาสังกัปปะ (๒) “อธิศีลสิกขา-ศีลอันยิ่ง” คือ สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ และ (๓) “อธิจิตตสิกขา-จิตต์อันยิ่ง” คือ สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ ดังนี้

“อธิปัญญาสิกขา-ปัญญาอันยิ่ง”

(๑) ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น สัมมาทิฏฐิ (อริยสัจจ์ ๔) เป็นไฉน ความรู้ในทุกข์ ๑ ความรู้ในทุกขมุตย ๑ ความรู้ในทุกขนิโรธ ๑ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ๑ นี้ท่านกล่าวว่า สัมมาทิฏฐิ เพราะเห็นชอบ หรือเป็นเหตุเห็นชอบ หรือมีทิฏฐิงามนำสรรเสริญแห่งสัมมาทิฏฐินั้น หรือชื่อว่า ทัสสนจริยาแห่งสัมมาทิฏฐิ เพราะประพฤติดีด้วยการทำนิพพานให้ประจักษ์

(๒) ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น สัมมาสังกัปปะ (กุศลวิตก ๓) เป็นไฉน ความดำริในความออกจากกาม-เนกขัมมะ ๑ ความดำริในความไม่พยายาม-อพยบาท ๑ ความดำริในความไม่เบียดเบียน-อวิหิงสา ๑ นี้ท่านกล่าวว่า สัมมาสังกัปปะ เพราะดำริชอบ หรือเป็นเหตุดำริชอบหรือดำริดีนำสรรเสริญ หรือชื่อว่า อภิโรปนจริยาแห่งสัมมาสังกัปปะ เพราะประพฤดิปลูกฝังจิตไว้ในอารมณ์นั้น

“อธิศีลสิกขา-ศีลอันยิ่ง”

(๓) ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น สัมมาวาจา (วีสุจจริต ๔) เป็นไฉน เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ ๑ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๑ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดคำหยาบ ๑ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า ๑ นี้ท่านกล่าวว่า สัมมาวาจา เพราะเจรจาชอบ หรือเป็นเหตุเจรจาชอบหรือเจรจาดีนำสรรเสริญด้วยการเว้นมิจฉาวาจา หรือชื่อว่า ปริคคหจริยาแห่งสัมมาวาจา เพราะประพฤดิยิวจิตวิสังวร ๔ อย่างของสัมมาวาจานั้น

(๔) ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น สัมมากัมมันตะ (กายสุจจริต ๓) เป็นไฉน เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ ๑ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ๑ นี้ท่านกล่าวว่า สัมมากัมมันตะ เพราะทำชอบ หรือเป็นเหตุทำชอบหรือการงานดีนำสรรเสริญด้วยการงานชอบ นั่นคือ การเว้นจากมิจฉากัมมันตะ หรือชื่อว่า สมุฏฐานจริยาแห่งสัมมากัมมันตะ เพราะประพฤดิตั้งอยู่ในกายสังวร ๓ อย่าง

(๕) ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น **สัมมาอาชีวะ** เป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมละอาชีวะที่ผิด สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยอาชีวะที่ชอบนี้ท่านกล่าวว่า **สัมมาอาชีวะ** เพราะเลี้ยงชีพชอบ หรือเป็นเหตุเลี้ยงชีพชอบ หรือมีอาชีวะดีน่าสรรเสริญด้วยการเว้นมิจฉาอาชีวะ หรือชื่อว่า **โฆทานจริยาแห่งสัมมาอาชีวะ** เพราะประพฤติกองแ้ว หรือ **ปริสุทธจริยา-ประพฤติปริสุทธิ**

“อธิจิตตสิกขา-จิตต์อันยิ่ง”

(๖) ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น **สัมมาวายามะ** เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ (๑) ย่อมยังฉันทะให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองตั้งจิตไว้ เพื่อยังกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น (๒) ย่อมยังฉันทะให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองตั้งจิตไว้ เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่เกิดขึ้นแล้ว (๓) ย่อมยังฉันทะให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองตั้งจิตไว้ เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น (๔) ย่อมยังฉันทะให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตตั้งจิตไว้ เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่พ่นเพื้อน เพื่อความเจริญโดยยิ่ง เพื่อความไพบุลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้ท่านกล่าวว่า **สัมมาวายามะ** เพราะพยายามชอบ หรือเป็นเหตุพยายามชอบ หรือพยายามดีน่าสรรเสริญ หรือชื่อว่า **ปักคหจริยาแห่งสัมมาวายามะ** เพราะประพฤติประคองใจ

(๗) ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น **สัมมาสติ** เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ (๑) พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย (๒) พิจารณาเห็นเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย (๓) พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย (๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย นี้ท่านกล่าวว่า **สัมมาสติ** เพราะระลึกชอบ หรือเป็นเหตุระลึกชอบ หรือระลึกดีน่าสรรเสริญ หรือชื่อว่า **อุปปฎฐานจริยาแห่งสัมมาสติ** เพราะประพฤติดังมั่น

(๘) ในอริยมรรคมีองค์ ๘ นั้น **สัมมาสมาธิ** เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ (๑) สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้า **ปฐมฌาน** มีวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวก -**เอกกคตาแห่งจิต** อยู่ (๒) เข้า **ทุติยฌาน** อันเป็นความผ่อนคลายแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิ -**เอกกคตาแห่งจิต** อยู่ ภิกษุเป็นผู้มีอุเบกขา (๓) มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกายเพราะปีติสิ้นไป เข้า **ตติยฌาน** ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข -**เอกกคตาแห่งจิต** (๔) เข้า **จตุตถฌาน** อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับ โสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขา -**เอกกคตาแห่งจิต** เป็นเหตุให้สติปริสุทธิอยู่ นี้ท่านกล่าวว่า **สัมมาสมาธิ** เพราะตั้งใจชอบ หรือเป็นเหตุตั้งใจชอบหรือตั้งใจดีน่าสรรเสริญ หรือชื่อว่า **อวิกเขปจริยาแห่งสัมมาสมาธิ** เพราะประพฤตินิ่งพุ่มชาน

ฉะนั้น ในการบำเพ็ญเพียรภาวนานั้น ไม่ได้หมายถึง การนั่งหลับตาทำสมาธิอย่างเดียวเท่านั้น แต่กำหนด “สติสัมปชัญญะ” ตามพิจารณาอารมณ์แห่งกรรมฐาน คือ (๑) พุทธิกรรมแห่งศีลธรรม = กายภาวนา-ศีลภาวนา (๒) ภาวะจิตของตนทุกขณะจริงๆ = จิตตภาวนา และ (๓) ปัญญาหยั่งรู้สภาวะธรรมตามเป็นจริง = ปัญญาภาวนา เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีโอกาสได้ปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ คือ ผู้อยู่ในสมณเพศได้ “เนกขัมมวิตก” ไม่ต้องมากังวลอยู่กับการทำมาหาเลี้ยงชีพอย่างเช่นปุถุชนทั่วไป ซึ่งมีแต่จะเป็นการตรึงอยู่กับ “อกุศลวิตก ๓” หมายถึง ความตรึงที่เป็นอกุศล-ความนึกคิดที่ไม่ดี เข้าทำนองว่า “คนอยู่อย่างพระ แต่พระอยากอยู่อย่างคน” หรือการปฏิบัติที่ “ทำบ้านให้เป็นวัด ทำวัดให้เป็นบ้าน” ได้แก่

- (๑) “กามวิตก” ความตรึงในทางกาม ความนึกคิดในทางแสหาหรือฟุ้งฝันติดข้องในสิ่งสนองความอยาก
- (๒) “พยาบาทวิตก” ความตรึงในทางพยาบาท ความนึกคิดที่ประกอบด้วยความขัดเคืองเฟื่องมงในแง่ร้าย
- (๓) “วิหิงสาวิตก” ความตรึงในทางเบียดเบียน ความนึกคิดในทางทำลายร้าย ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

ภาวะความคิดเห็น ทศนคติ และพุทธิกรรม ของผู้ไม่ได้เจริญ “อริยมรรคมีองค์ ๘” อย่างจริงจัง เกิดความประมาทไม่สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ “สติสังวร-อินทรีย์สังวร” มักเกิดความเห็นถ้อยผิด “ทิฏฐิ” ที่นำไปสู่ “อกุศลวิตก ๓” ดังกล่าวนั้นได้ และยังนำไปสู่การไม่สำรวมใน “สังวร ๕” อันควรจะดำเนินไปอย่างยิ่ง ก็ไม่ทำเสียอย่างนั้น หมายถึง ความสำรวม-การระวังปิดกั้นบาปอกุศล ได้แก่

- (๑) “ปาฏิโมกขสังวร” สำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม ทำตามข้อที่พระองค์อนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย หรือ “ศีลสังวร” สำรวมในศีล ที่เรียกว่า “ปารีสุทธิศีล ๔” ได้แก่ (๑) “ปาฏิโมกขสังวรศีล” ศีลคือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย (๒) “อินทรีย์สังวรศีล” ศีลคือความสำรวมอินทรีย์ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีย์ทั้ง ๖ (๓) “อาชีวนปารีสุทธิศีล” ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางสุจริตชอบธรรม เช่น ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ (๔) “ปัจจัยสันนิสิตศีล” ศีลอันเนื่องด้วยปัจจัย ๔ ได้แก่ “ปัจจัยปัจจัยเวกขณ” คือ พิจารณาใช้สอยปัจจัยสี่ ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ตามความหมายของสิ่งนั้น ไม่บริโภครด้วยตัณหา
- (๒) “สติสังวร” สำรวมด้วยสติ คือ สำรวมอินทรีย์มีจักขุ เป็นต้น ระวังรักษามิให้บาปอกุศลธรรมเข้าครอบงำ เมื่อเห็นรูป เป็นต้น
- (๓) “ญาณสังวร” สำรวมด้วยญาณ คือ ตัดกระแสกิเลสมีตัณหา เป็นต้น เสียได้ ด้วยใช้ปัญญาพิจารณามิให้เข้ามารอบงำจิต ตลอดถึงรู้จักพิจารณาเสพปัจจัยทั้ง ๔
- (๔) “ขันติสังวร” สำรวมด้วยขันติ คือ อดทนต่อหนาว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำแรงร้าย และทุกขเวทนาต่างๆ ได้ ไม่แสดงความวิการ

(๕) “วิริยสังวร” สำรวมด้วยความเพียร คือ พยายามจับไล่ บรรเทา กำจัดอกุศลวิตกที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป เป็นต้น ตลอดจนละมิจฉาชีพ เพียรแสวงหาปัจจัยสี่เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ที่เรียกว่า “**อาชีวนิวิธาน**”

ดังนั้น คุณธรรมใน “**สังวร ๕**” ดังกล่าว ย่อมกลายเป็นอริปัญญา คือ “**สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ**” ที่จะควบคุมการรักษาศีล คือ “**สัมมาวาจา-สัมมากัมมันตะ-สัมมาอาชีวะ**” และการเจริญอธิจิตต์ คือ “**สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ**” ที่ครบวงจรแห่งมัชฌิมา อันเป็นผู้ตั้งมั่นในธรรมทั้งหลาย ได้เป็นอย่างดี และในบรรดา “**นิเวศนูปกิเลส**” ทั้งหมด จะเข้ามากลุ่มรุมครอบงำจิตใจได้นั้น ย่อมเป็นไปได้ยากเช่นกัน ไม่ใช่ยิ่งปฏิบัติธรรมนานเท่าไร ก็ยิ่งผิดศีลถึงทิฏฐิวิบัติไปหมด “**จิตฟุ้งซ่าน-จิตหวั่นไหวไปกับกระแสโลก**” สำคัญผิดในธรรมจนถึงขั้นคิดเอาเองว่า “**ตนได้บรรลุมรรคผลนิพพานไปแล้ว**” ข้อประเด็นปัญหานี้ อาจจะเป็นเพราะว่า บุคคลนั้น ไม่ได้เป็นผู้ฉลาดเชี่ยวชาญในธรรม ไม่มีสัตบุรุษ ผู้รู้ พหูสูต เป็นกัลยาณมิตร ขาดตกบกพร่องไม่ถึงพร้อมด้วยครูอาจารย์แห่งวิปัสสนาอันเป็นสถานะอันเยี่ยมที่จะได้รับฟังคำสั่งสอนถึง “**ธรรมวิเศษ**” ต่างๆ ได้จริง ก็เพราะพวกบรรดา “**อุปกิเลส**” ทั้งหมด มันเข้ากลุ่มรุมจิตใจ จะมีโอกาสหาเจริญให้กับชีวิตตนก็หาไม่ได้เลย ด้วยประการฉะนี้.

